

ФУТБОЛ

Педагогика фанлари номзоди, доцент Р.А.Акрамовнинг умумий таҳрири остида

Тақризчилар:

Усмонхўжаев Т. С - педагогика фаилари доктори, профессор,

Саломов Р.С - педагогика фанлари доктори, профессор

Дарслик жисмоний тарбия институтлари учун футбол фани дастури асосида тайерланган.

Дарсликда футбол ўйинининг техникаси ва тактикаси, ўқитиш ва ўқув машғулот жараёнларини олиб бориш услубияти ёритилган. Аввалги нашр этилган дарсликлардан фарқли ўлароқ мазкур дарсликда Ўзбекистоннинг иссиқ иқлим шароитлари ва шундай иқлим шароитларида футбол билан шуғулланишининг ўзига хос хусусиятлари инобатга олинган.

Дарслик Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия институти қошидаги олий ўқув юртлариаро илмий-услубий кенгаш томонидан нашр этишга тавсия этилган.

© ЎзДЖТИ нашриёт-матбаа булими, 2006 и.

КИРИШ

Мустақил Ўзбекистан 15 ёшда. Бу ўтган давр мобайнада футболчилар ва тренерларнинг бир неча авлоди алмашди. Терма жамоалар турли миқёсдаги халқаро мусобақаларда иштирок этиб, муайян ютуқларга эришдилар. Мамлакатнинг ички чемпионати ҳар йили мунтазам равишда ўтказиб турилади. Болалар ва ўсмирлар учун мини футбол бўйича кўпгина мусобақалар ташкил этилмоқда. Аёллар футболига ҳам алоҳида эътибор қаратилаётир.

Ўзбекистонда уюшган ҳолда футбол билан шуғулланувчилар 70000 дан ортиқ, 320 дан зиёд футбол мактаблари ҳамда мактаб-интернатлар мавжуд; терма жамоаларни тайёрлаш бўйича янги марказлар очилмоқда, 3000 дан ортиқ тренерлар ўрта ва олий жисмоний тарбия маълумотига эга.

Бугунги кунда «Футбол» дарслигини яратиш зарурати туғилди ва унда Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги йилларида қўлга киритилган ҳозирги замон илмий тадқиқотларига доир маълумотлар ўз аксини топди.

Дарслик жисмоний тарбия институтларининг футболга ихтисослашаётган талабалари учун мўлжалланган бўлиб, у мазкур фан бўйича мутахассислар тайёрлаш дастурига мувофиқ ҳолда тузилган.

Дарсликнинг мазмуни футбол бўйича тренер-ўқитувчилар тайёрлаш дастури талабларига мос равишда баён этилади, ҳамда талабаларнинг футболни ўргатиш назарияси ва усулиятини, футболнинг техника ва тактика назариясини ўзлаштириш, мустақил ишлаш учун зарур бўлган билимлар ҳамда касбий-педагогик кўникмаларни эгаллашини назарда тутди. Айниқса, иссиқ иқлим шароитида футболчиларнинг машғулотларини режалаштириш масаласига алоҳида ўрин ажратилган.

УСЛУБИЙ ИШЛАНМАНИ ТАЙЁРЛАШ

Дарсликни тайёрлашда педагогика фанлари номзоди, доцент Г.М. Сергеев (1 боб), педагогика фанлари номзоди, доцент Р.А.Акрамов (2, 10 боблар), педагогика фанлари номзоди, профессор Р.И. Нуримов (3 боб), педагогика фанлари доктори, профессор И.А. Кошбахтиев (4 боб), педагогика фанлари номзоди, доцент А.И. Толибжонов (5 боб), педагогика фанлари номзоди, доцент З.Ғ.Ғаффоров (6 боб), педагогика фанлари номзоди, доцент З.Р.Нуримов (7 боб), А.А. Климов (8, 12 боблар), педагогика фанлари номзоди, доцент Ш.Т.Исеев (9 боб), педагогика фанлари номзоди О.А.Қурбонов (11 боб), А.Р.Имомхўжаевлар (13 боб) иштирок этдилар.

Дарслик устида ишлашда муаллифлар Ўзбекистан Давлат жисмоний тарбия институти футбол ва қўл тўпи кафедраси иш тажрибасидан, шунингдек, кейинги 10 йил давомидаги тадқиқот материалларидан фойдаланганлар.

Дарслик материаллари Ўзбекистан Футбол федерацияси эксперт комиссияси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ўқув-услубий комиссияси томонидан кўриб чиқилган ва наширга

тавсия этилган.

Дарслик бўйича барча эътироз ва истакларингизни қуйидаги манзилга юборишишни сўраймиз: Тошкенг шаҳри, Оққўрғон кўчаси, 2-уй, ЎзДЖТИ

ФУТБОЛ ЎЙИНИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

Футбол энг қадимий ўйинлардан биридир. Инглизларнинг эътироф этишларича, оёқ билан тўп ўйнаш Британ оролларида IX асрдаёқ жуда машхур бўлган.

1863 йил 26 октябрда Лондонда Англия футбол уюшмасининг ташкил этилиши пайтида бу ўйиннинг 13 моддадан иборат бўлган илк расмий қоидалари тасдиқданган. Кейинчалик бу қоидалар бошқа барча миллий уюшмалар учун футбол ўйинининг асоси бўлиб қолди.

Футбол ўйинининг илк қоидаларида белгиланишича, майдон узунлиги 200 ярд (183 метр)дан, кенглиги 100 ярд (91 метр)дан ошиқ бўлмаслиги керак. Дарвозалар икки устгундан иборат бўлиб, улар орасида тўсин бўлмаган ва устунлар орасидаги масофа 8 ярд (7,32 м) бўлган. 1866 йилда баландликни чеклаш учун устунлар орасига арқон тортиб қўйилган. Яна 10 йил ўтиб, бу арқонни ёғоч тўсига алмаштиришган.

Дарвозабоннинг қўл билан ўйнашга ҳаққи йўқ эди. 1871 йилда ўнг қўл билан ўйнашга рухсат берилган, у ҳам бўлса фақат дарвоза майдони ичида. Дарвозабоннинг жарима майдони ичида ҳам қўл билап ўйнаш ҳуқуқини қўлга киритиши учун 30 йилдан кўпроқ вақт керак бўлади (1902).

Узоқ вақт мобайнида на жарима тўпи, на 11 метрлик зарба бўлган. Қоидабузарлик учун эркин зарбалар билан чегараланиб қолинаверарди. Ниҳоят, 1891 йил энг қатъий жазолардан бири - 11 метрлик зарба киритилди, уни инглизча сўз билан «пенальти» деб атайдилар.

Футбол шаклланаётган даврларда жамоа сардорлари ўйин қоидаларига риоя қилинишига кузатиб турардилар. Футбол майдонида ҳакам 1880 йилда пайдо бўлди, 1 йилдан сўнг эса ҳакам иккита ёрдамчиси билан майдонга чиқа бошлади. Хуштак 1878 йилда киритилди, бунга қадар ҳакам тўхтатиш ёки ўйинни қайта бошлаш учун овоздан ёки қўл ҳаракатларидан фойдаланарди. Ўша йилларда барча миллий футбол уюшмалари учун қоидалар бир хил ёки мажбурий бўлмаган. Ҳар бир уюшма ўз хохишига кўра бу қоидаларга турли ўзгартиришлар киритиши мумкин эди. Бу вазият халқаро учрашувлар ўтказиш ёки халқаро мусобақалар ташкил этишда қийинчиликлар туғдирарди.

1882 йили тўп мустақил футбол иттифоклари, яъни Англия, Шотландия, Уэлс ва Ирландия иттифокларининг бирлашуви бўлиб ўтди. Бунда ягона қоидалар қабул қилинди ва футбол қоидаларида у ёки бу ўзгаришларни амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлган халқаро Кенгаш тасдиқланди.

1871 йилда Англияда мамлакат Кубогининг йўналиши тасдиқланди. Бу кубок учун ҳозирда инглиз футбол клублари кураш олиб борадилар халқаро миқёсдаги илк футбол учрашуви Англия ва Шотландия жамоалари ўртасида 1873 йилда бўлиб ўтди. Ўйинчилар сони 11 кишидан ортиқ бўлса, уларнинг

жамоадаги жойлашиши ҳозиргидан бошқачароқ бўлган. Англия жамоасида 7 та ўйинчи ҳужумда, 1 таси ярим ҳимояда бўлган, шунингдек, 2 та ҳимоячи ва 1 та дарвозабон бўлган. Шотландия жамоаси таркибида эса 6 та ҳужумчи, 2 та ярим ҳимоячи бўлган эди.

XIX асрнинг 80-йилларида футбол ўйини Европа қитъасидаги мамлакатларга ёйила бошлади. 1875 йилда футбол Голландияга, кейинроқ эса Данияга кириб келди. 1882 йилдан бошлаб Швейцарияда, 1890 йилдан Чехияда, 1897 йилдан эса Россияда футбол ўйнай бошладилар.

1882 йилда халқаро уюшмалар бошқармасига асос солинди. Ниҳоят, 1904 йил 21 майда Франция ташаббусига кўра ҳозирда 200 дан ортиқ давлатлар аъзо бўлган Халқаро Футбол Уюшмаси-ФИФА ташкил этилди. ФИФА билан бир қаторда 1954 йилдан бошлаб Европа Футбол иттифоқи -УЕФА ҳам фаолият кўрсатади.

1930 йилдан бошлаб ҳар 4 йилда футбол бўйича жаҳон чемпионати, 1958 йилдан бошлаб эса миллий терма жамоалар қатнашадиган Европа чемпионатлари ўтказилиб келмоқда. 1900 йилда футбол олимпия спорт турига айланди, аммо расмий жиҳатдан у Олимпия ўйинлари дастурига 1908 йилда киритилган.

Осиё Футбол конфедерацияси (ОФК) 1954 йили тузилган бўлиб, ҳозирги вақтда 44 га яқин мамлакатларни бирлаштиради.

Ўзбекистон Футбол федерацияси 1994 йилдан ФИФА ва ОФК га аъзо бўлган, ҳозирда ФИФА ва ОФК томонидаи ўтказиладиган барча расмий мусобақаларда қатнашиб келмоқда.

Ўзбекистонда футболининг ривожланиши

Ўзбекистонда замонавий футбол ўтган асрнинг бошларида пайдо бўлди ва тезда машҳур ўйинга айланди. Унинг ривожланиш жойлари Фарғона, Тошкент, Андижон, кўкон ва Самарқанд эди.

Илк бор футболни Фарғона шадрида ўйнаганлар. Худди шу ерда 1911 йилнинг охирида биринчи футбол жамоаси ташкил топган.

Фарғонада тузилган футбол жамоалари сони 1912 йил августида «Футболчилар жамоаси»га бирлашишга йўл берди.

Бир оз вақт ўтгач Тошкентда ҳам футбол ўйнай бошладилар. Тошкентлик футбол ишқибозлари орасида энг машҳур жамоа бу ТОЛС - Ташкентское общество любителей спорта (ТСИЖ - Тошкент спорт ишқибозлари жамияти) эди.

Бу жамият 1912 йилда тузилган бўлиб, жуда қисқа вақт ичида футбол ҳамда бошқа спорт турларининг ривожланиши учун кўп хизмат килган. 1912 йилнинг иккинчи ярмида Ўзбекистонда футбол айтарли даражада ёйила бошлади. Футбол ўйинига Кўкон, Андижон ва Самарқандда ҳам қизиқиш орта бошлади.

Бу йиллардаги энг қизиқарли босқич албатта Фарғона, Тошкент, Андижон, Самарқанд футболчиларининг учрашуви бўлди. Тошкентга ташриф буюрган илк футболчилар Самарқанд футболчилар тўғараги (СФТ) аъзолари эди.

1913 йил 29 августида улар ТОЛС футболчилари билан учрашув

ўтказдилар. Яхши тайёргарлик кўрган Тошкент жамоаси 5:0 ҳисоби билан ғалаба қозонди.

1913 йил июнида Андижонда «Андижон футболчилар клуби» тасдиқланди ва нихоят, 1914 йил 25 майда Тошкентда Ўзбекистоннинг энг кучли икки жамоасининг марказий учрашуви бўлиб ўтди. Бунда Тошкент ва Фарғона футболчилари тўп сурдилар. Тошкентликлар ўйинда 3:2 ҳисобида муваффақиятга эришдилар. Ўзбекистонда футбол ривожланишининг бошланғич даври ҳақида хулоса қилиб шуни ҳам айтиб ўтиш жоизки, футбол майдонлари ва ўқув машғулотларининг бўлмаганига қарамай, қисқа вақт ичида Фарғона, Тошкент, Қўқон, Андижон ва Самарқандда ўзбек футболининг ривожига улкан ҳисса қўшган истеъдодли футболчилар пайдо бўлди.

Шу ерда айтиб ўтиш лозимки, нафақат Фарғона, Тошкент ва Самарқандда, балки Ўзбекистоннинг бошқа шаҳарларида ҳам футболнинг муваффақият билан тарқалишига қарамай, унинг ривожланиши ўзи бўларчилик билан ўтаётган эди. Жамоаларни ўргатиш тизими йўқ эди, мағшулотлар ўта содда ва вақти-вақти билан ўтказиларди. Хеч бир шаҳарда футбол биринчиликлари ташкиллаштирилмаганди, шунинг учун ҳатто ундан ортиқ жамоалар мавжуд бўлган Тошкент шаҳрида ҳам биронта расмий мусобақа ўтказилмаган эди.

1920йилдан бошлаб футбол республикамизнинг чекка қишлоқ ва маҳаллаларига кириб бориб, машхур ўйинга айланди. Ёшлар, талабалар, ишчи ва деҳқонлар футболга талпина бошладилар.

1921йил Москва ва Тошкент футболчиларининг илк учрашуви ўтказилгани билан аҳамиятга лойиқдир. 1925 йилда мамлакат Жисмоий тарбия кенгаши томонидан оммавий жисмоний тадбирларнинг тақвими тузилди. Ўзбекистонда футболни ташкиллаштириш бир оз тартиблироқ тизимга эга бўлди.

Шундай қилиб, Тошкент биринчилиги 3 тоифа бўйича ўтказилди ва унда 28 жамоа иштирок этди. 1927 йилда ўзбек спортчиларини тайёрлашда муҳим босқич бўлган I Умумўзбек Спартакиадаси ўтказилди.

Спартакиада финалида доимий рақиб бўлиб қолган Тошкент ва Фарғона жамоалари учрашдилар. Иккала таркибда ҳам Ўзбекистон терма жамоа аъзолари чиқиш қилдилар.

Катта қийинчиликлар билан 2-таймда тошкентликлар ҳал қилувчи голни урдилар ва 2:1 ҳисоби билан ғалаба қозондилар.

1928 йил Москвада бўлиб ўтган халқаро спартакиадада қатнашиш Ўзбекистон футболчилари учун нихоятда жиддий имтиҳон бўлди.

Футбол бўйича спартакиада биринчилиги учун 22та жамоа кураш олиб борди, улар қаторида Англия, Германия, Австралия, Швейцария ва Финляндиянинг ишчи клубларидан иборат терма жамоалари ҳам бор эди.

Швейцария ва Ўзбекистон жамоаларининг учрашуви футбол ишқибозларида катта қизиқишга сазовор бўлди. Ўзбек футболчилари бу ўйинда жамоавий ўйин, чиройли ва чакқон комбинациялар намойиш этдилар. Аммо асосий вақт 3:3 ҳисоби билан яқунлангани сабабли, ғолибни аниқлаш

учун кўшимча 30 дақиқа кўшиб берилди. Сўнгги 15 дақиқа ичида Ўзбекистон футболчилари швейцарияликлар қаршилигини енга олдилар ва рақиб 8:4 ҳисоби билан Ўзбекистон футболчилари ғалаба қозондилар.

Бир кундан сўнг эса қийин кечган ўйинда ўзбек футболчилари Россия жамоасига 1:2 ҳисобида ғалабани бой бердилар.

Кейинги йилларда ўртоқлик ўйинларини ўтказиш учун Ўзбекистонга Норвегия, Германия, Финляндия, Москва, Ленинград, Украина, Кавказ орти мамлакатларидан кўплаб кучли футбол жамоалари келди.

Мисол учун, 1931 йил 4 октябрда бўлиб ўтган ўйинда Норвегия терма жамоасига қарши Ўзбекистон қасаба уюшмалари терма жамоаси чиқди. Норвегияликлар техникали футбол намойиш этиб, 5:2 ҳисобида ғолиб чиқдилар. Уч кундан сўнг скандинавиялик меҳмонларга қарши Тошкентнинг биринчи терма жамоаси майдонга тушди. Ўзбекистонликлар ўйинни юқори тезликда олдиб бориб, 4:2 ҳисобида муйаффақиятга эришдилар.

Норвегиялик ва Ўзбекистонлик футболчиларнинг учинчи учрашуви 2:2 ҳисобидаги дуранг билан якунланди.

1932 йилда Ўзбекистонга немис футболчилари ташриф буюрдилар Бу жамоа, ишчи спорт клубларининг энг яхши футболчиларидан тузилган бўлиб, улардан кўпчилиги Германия чемпионати иштирокчилари эди. Ўзбек футболчилари бу бўлажак ўйинга қаттиқ тайёргарлик кўрдилар ва биринчи ўйинда 4:2 ҳисобидаги оғир ғалабани кўлга киритдилар.

Биринчи учрашувдан сўнг немис жамоаси сардори Лор шучдай деган эди. «Тошкетликлар жипслашган жамоа бўла олишдек ажойиб хусусиятга эга ва улар биз ҳеч нарса билан таққослай олмайдиган юқори тезликда ўйнадилар. Юқори даражали жамоа бўлиш учун Ўзбекистон футболчиларида барча имкониятлар мавжуддир».

Такрорий учрашувда немис футболчилари бир оз устун келиб, юқори даражадаги тактик тайёргарликни намойиш этдилар ва 3:1 ҳисоби билан ғолиб бўлдилар.

Норвегиялик, немис, фин футболчилари билан ўтказилган ўйинлар Ўзбекистондаги илк халқаро ўйинлар эди. Улар техник ва тактик тайёргарлик борасида тажриба алмашишга, ўйиннинг янги-янги системалари билан танишишга ёрдам берди.

1934 йил Ўзбекистон пойтахтида илк Ўрта Осиё спартакиадасининг очилиши шарафига бағишлаб 36 минг нафар жисмоний тарбия ихлосмандлари намойиши бўлиб ўтди. Бу намойиш Ўрта Осиё республикаларида жисмоний тарбия ҳаракати ўсишининг ёрқин намунаси эди.

Футбол бўйича мусобақалар бир пайтнинг ўзида уч стадионда бўлиб ўтди, улардан энг йириги спартакиада очилиши арафасида қурилган 10 минг ўринли «Спартак» стадиони эди. Бу Ўрта Осиё республикалари орасида футбол биринчилиги учун олиб борилаётган илк ўйинлар эди. Ўзбекистон футболчилари ўз рақиблари бўлмиш Туркменистонни 3:1, Тожикистонни 5:0, Қирғизистонни 10:1 ҳисоби билан доғда қолдириб, муваффақиятли чиқиш қилдилар.

1934 йил футбол жамоаларининг келгусидаги ўсишлари учун муҳим йил

бўлди. Биргина Тошкенгда касаба уюшмалари биринчилигида 50 та жамоа қашатди.

30-чи йилларнинг бошида болалар ва ўсмирдар футболга янада кўпроқ, эътибор берилди бошланди. 1935 йил Тошкентда ўсмирлар ўртасида футбол бўйича Ўзбекистон биринчилигининг илк танлови бўлиб ўтди. Бу танловда Тошкент, Самарқанд, Фарғона ва Андижон терма жамоалари иштирок этди. Пойтахтлик ёш футболчилар ғалаба қозондилар.

1936 йил республика шаҳарларидаги футбол мавсумининг баҳорги билан очилиши аҳамиятга лойиқ. Тошкентдаги мусобака намойишида 324 футболчи иштирок, этди. Оммавий футбол кейинги ривожлаиш босқичига ўтди. Умумтаълим мактаблари, техникумлар, олий ўқув юртлари ўз биринчилик ўйинларини ўтказар, мунтазам равишда корхоналарнинг ички мусобақалари ташкил этилар эди.

Шаҳар футбол бўлими (секция) қарорига биноан Тошкентда футболга ихтисослашган биринчи болалар ва ўсмирдар мактаби очилди.

Бу ерда кўпгина қобилиятли ёш футболчилар ўз маҳоратларини мукаммаллаштирар эдилар. 1936 йили Ўзбекистон биринчилигида 16 шаҳардан терма жамоалар иштирок этди. Бу ўйинлар катта қизиқиш уйғотиб, кўплаб томошабинларни жалб қилди. Шиддатли ўйинлардан сўнг 1-ва 2- ўринлар Қўқон ҳамда Тошкент терма жамоаларига насиб этди.

1937 йилдан бошлаб футбол мусобақалари асосида шаҳар терма жамоаларининг матч ўйинлари эмас, балки Ўзбекистон Кубоги ва биринчилиги учун клуб жамоалар мусобақалари ўтказила бошлади. Ўша йиллардан буён кўпгина гуруҳлар, биринчиликлар ва мусобақа қатнашчилари алмашди, мусобақа ўтказиш тамойиллари, баҳолаш тизими ўзгарди, аммо спортчилар маҳоратиниш янги тактик йўналишларини аниқлайдиган чемпионлик унвони учун кураш ўзгармай қолаверди.

1937 йил футбол мавсумининг аҳамиятли ходисаси собиқ Иттифок чемпионати эди. 56 жамоа ўртасидаги гуруҳларда ўйналди. Ўзбекистон шаънини Тошкентнинг динамочилари химоя қилдилар. Улар футбол бўйича мамлакат чемпионатида иштирок этган биринчи ўзбекистонлик жамоа эдилар.

Ўз уйинлари билан тошкентликлар синалган чарм тўп усталарига муносиб рақиб бўла олишларини исботладилар. Улар Европанинг «Спартак» жамоасини 5:0, Бакунинг «Нефтчи»сини 3:2, Днепропетровскнинг «Сталь» жамоасини 2:1, Горькийнинг «Торпедо» жамоасини 1:0 ҳисоби билан ютиб, ўз майдонларида чиройли ўйинлар ўтказдилар. Москвада «Крилья Советов» жамоаси билан 2:2, Ленинградда «Авангард» билан 1:1 ҳисобида яқунланган дурустгина ўйин кўрсатдилар.

Аммо тажриба етишмаслиги сабаб юқори ўринларни эгаллай олмадилар, натижада бор-йўғи 8-ўринга эришдилар (4 та ғалаба, 3 та дуранг, 4 та мағлубият).

Собиқ Иттифокнинг етакчи спорт жамияти бўлган «Спартак» КСЖ Марказий Кенгаши биринчилигида муваффақиятли чиқиш қилди. Саратовдаги дастлабки ўйинларда улар ўз клубдошларини 11:1 ҳисобида том

маънода тор-мор этдилар, сўнг эса Қозоннинг «Спартак» жамоаси устидан ғалаба қозондилар. Бу ғалабалар тошкентликларга Ивановода ўтказиладиган финал ўйинларида қатнашиш ҳуқуқини берди. Унда Харьков, Краснодар, Тошкент ва Иваново спортчилари қатнашдилар. Тошкентликлар яхши ўйин кўрсатиб, учинчи совринли ўринни эгалладилар (улар харьковликларни 3:1 га ютиб, Краснодар билан 1:1 ҳисобида дуранг ўйнадилар ва мезбонларга 0:4 ўисобида ўйини бой бердилар).

Шу йилнинг ўзида Тошкентда ўтказилган «Беш йўл» турнирида «Локомотив» жамоаси муваффақиятли чиқиш қилди. Бу турнирда Куйбишев, Оренбург, Туркистон, Сибир, Ашхобод ва Тошкент темир йўллари жамоалари ҳам иштирок этди. Барча рақибларни енгиб, тошкентликлар 1-ўринни эгалладилар.

1939 собиқ Иттифок Кубоги учун курашда Тошкент динамочиларининг чиқиши катта муваффақиятга сазовор бўлди. 28 августда Москвадаги «Динамо» стадионида ўзбек футболчилари чорак финалда Бокунинг «Темп» жамоасига қарши тўп сурдилар. Ўйин жуда ўткир ва шиддатли курашда ўтди. Тошкент динамочилари 2:1 ҳисобида ғалаба қозониб, Кубок ярим финалига йўл олдилар. Бунда улар Россиянинг энг кучли жамоаларидан бўлган «Сталинец» (Зенит) билан учрашдилар ва 3:0 ҳисоби билан ютқаздилар. Финалда эса Москванинг «Спартак» жамоаси ленинградликлардан 3:2 ҳисобида устун келди.

1941 йилнинг футбол мавсумига Тошкент динамочилари жиддий тайёргарлик кўргандилар. Чемпионат ўйинлари тақвимига кўра улар Олма-Оталик клубларни қабул қилишлари керак эди. Аммо бутун дунё учун фожеавий бўлган 1941 йилнинг 22 июнида Улуғ Ватан уруши бошланди, шунингдек, Ўзбекистон спорт ҳаёти ҳам вақтинча тухтатилди.

1942 йилда Ўзбекистон Кубоги учун курашда Тошкентдан иккита, Фарғона ва Самарқанддан биттадан жамоа иштирок этди.

1943 йили Олма-Отада уруш даврининг қийин шароитларида Ўрта Осиё мамлакатлари ва Қозоғистон Спартакиадаси ўтказилди. Республикамиз футболчилари техник футбол ўйинини намоёниш этиб, Туркменистон жамоасини 9:0, Тожикистонни 3:0, Қирғизистонни 5:0 ҳисоби билан мағлубиятга учратдилар. Хатто ўзларининг қозоқлар билан бўлган ўйиндаги мағлубиятига қарамай, 1-ўринни эгаллай олдилар.

1950 йилнинг бошида Ўзбекистонда «Пахтакор» спорт жамияти ташкил этилди. Ҳозиргача мустақил Ўзбекистон чемпионатида ва расмий халқаро мусобақаларда муваффақиятли ўйинлар кўрсатиб келаётган, республикамизнинг энг кучли жамоаси бўлган «Пахтакор»нинг тузилиши ҳам шу жамият билан боғлиқ.

1960 йилдан 1991 йилгача (танаффуслар билан) «Пахтакор» собиқ Иттифокнинг олий лигасида иштирок этиб келди. Бу ислохатлар ва туб ўзгаришлар даври бўлган эди. Кичик гуруҳ (подгруппа)лардаги саралаш ўйинларидан кейингина чемпионатга йўл олинарди. Олий лигага чиқиш учун тайёрланадиган жамоа Тошкентнинг икки жамоаси асосида тузилган бўлиб, булар «Пахтакор» ва «Мехнат захиралари» («Трудовые резервы») клублари

эди. «Пахтакор»нинг барча кўзга кўринарли муваффақиятлари унинг кучлилар гуруҳидан чиқишлари билан боғлиқ. Йигирма йил танаффус билан икки бора 1962 ва 1982 йилларда Пахтакор олий лигада фахрли 6-чи ўринга сазовор бўлган. 1968 йилда финалга чиқиб, унда Москванинг «Торпедо» жамоасига 0:1 ҳисобида ғалабани бой бериши «Пахтакор»нинг Иттифок Кубоги ўйинларидаги энг йирик муваффақияти эди.

1965 йил чемпионата натижаларига кўра Москва жамоалари билан ўтказилган учрашувлардаги энг яхши кўрсаткичлари учун пахтакорчилар «Москва оқшоми» газетасининг махсус соврини билан тақдирландилар (тошкентликлар «Динамо»ни 2:0, «ЦСКА» ни 2:0, Спартакни 1:0 ва «Локомотив»ни 2:0 ўисобида мамуб этгандилар). Собик Иттифок чемпионатларида қатнашиш йиллари мобайнида «Пахтакор» уч жамоавий совринни қўлга киритди: «Ғалабага ишонч» (1971), «Гроза авторитетов» ҳамда «Адолатли ўйин» учун соврин (1983).

Икки маротаба «Пахтакор» футболчилари олий лига чемпионатининг энг яхши хужумчилари деб тан олинган. 1968 йил Б.Абдураимов Тбилиси «Динамо»си ўйинчиси билан бирга (22 тадан гол) ва 1982 йилда А.Якубик (23 та гол).

Собик Иттифокнинг илк терма жамоаси учун 5 та пахтакорчи ўйнар эди: В.Федоров, Ю.Пшеничников, Г.Красницкий, М.Ан, А.Пятницкий. Турли йилларда энг яхши 33 футболчи қаторида Ю.Пшеничников (1966, 1967), М.Ан (1974, 1978), Б.Абдураимов, В.Хадзипанагис (1974), А.Якубик (1982) ва А.Пятницкий (1991) номлари бор эди.

Ўша йилларда Ўзбекистон футбол ишқибозларида катта қизиқиш ўйғотган ўйинлар сирасига 1964 йил пахтакорчиларнинг «Пирасикаба» (Бразилия) ҳамда (1:0), Уругвайнинг 25 карра чемпиони «Насьонал» (Монтевидео) жамоалари билан учрашувлар киради. Уругвайликларнинг харчанд уринишлари ва қаршиликларига қарамасдан «Пахтакор» 2:1 ҳисобида ғалаба қозонди.

17 нафар истеъдодли футболчининг ҳаётини олиб кетган 1979 йилги машъум авиа халокатдан сўнг 1980 йилда Пахтакор янги таркибда собик Иттифок чемпионатининг олий лигасига йўл олди. У ерда Тбилиси динамочиларини 3:0, Донецкнинг «Шахтёр»ини 2:1 ҳисобида мағлуб этди, Киевнинг «Динамо»си билан дуранг ўйнади ва «Гроза авторитетов» совринини қўлга киритди.

60-90 йилларнинг пахтакорчилари Ўзбекистон футбо-лининг ривожланишида ёрқин из қолдирганлар.

Бу давр мобайнида «Пахтакор»ни Собик Иттифок чемпионатидаги чиқишларга тайёрлашда М.Якушин, Б.Аркадьев, Г.Качадин, В.Соловьёв, Б. Абдураимов, Х.Рахматуллаев каби мураббийларнинг ҳиссаси беқиёсдир. Республика терма жамоалари ва юқори малакали жамоалар учун захира тайёрлашда Г.Сорвин, Х.Мухитдинов, А.Мошеев каби устоз мураббийларнинг меҳнати улкан бўлган.

Худди шу йилларда бир қатор малакали ҳакамлар етишиб чиқганини айтиб ўтиш жоизки, улар қаторида Б.Долженков, Б.Баклунов, Ф.Султонов ва

бошқалар бор.

Мураббий кадрлар тайёрлаш бўйича Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия институтининг ўзбек футболга қўшган ҳиссаси ўта муҳимдир. Институт 1955 йилда очилган бўлиб, у пайтда футбол мутахассислиги спорт ўйинлари кафедраси таркибига кирар эди, бироқ 1966 йилда у мустақил кафедра сифатида ажралиб чиқди. Ўз фаолияти мобайнида бу кафедра футбол бўйича мураббий кадрлар тайёрлаш учоғига айланди. Натижада кўпгина битирувчилар мураббийлик ишида маълум муваффақиятларга эришиб, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган мураббий унвонига сазовор бўлдилар. Булар Б.Абдураимов, Б.Тихонов ва бошқалардир. Айни пайтда футбол кафедрасининг кўпчилик битирувчилари Ўзбекистоннинг турди вилоятлари ва чет элларда ишлаб келмоқда.

1992 йил мустақил Ўзбекистон Республикасининг илк чемпионати йили эди. Мамлакатимиз футбол тарихида янги саҳифа очилди. Бу чемпионатнинг олий лигасида 17 та, биринчи лигасида 18 та, иккинчи лигасида эса 42 та жамоа иштирок этди. Ўзбекистон чемпиони унвони учун кечган шиддатли курашда «Пахтакор»га асосан Фарғона водийсининг «Нефтчи», шунингдек, «Сўғдиёна» (Жиззах) ва «Нурафшон» (Бухоро) жамоалари кучли қаршилиқ кўрсатдилар.

1994 йил 7 июнда Ўзбекистон Футбол федерацияси «ФИФА»га, шу йилнинг декабр ойида эса Осиё Футбол конфедерациясига аъзо бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 18 мартдаги «Ўзбекистон Республикасида футболни янада ривожлантириш чоратадбирлари тўғрисида»ги фармонининг мамлакатимизда футболни ривожлантиришдаги аҳамияти жуда каттадир.

1994 йилда илк бор ёш мустақил республика элчилари Японияда ўтказилаётган XII Осиё ўйинларида – Осиё минтақасидаги йирик спорт форумида таништирилди.

Олтин медаль совриндорлари номи учун курашда ўзбек футболчилари Саудия Арабистони (4:1), Малайзия (5:0), Гонконг (1:0) ва Таиланд (5:4) терма жамоалари устидан ғалаба қозондилар. Чорак финалда Туркменистон терма жамоасини 3:0 ҳисобида, ярим финалдаги шиддатли ва ўта мураккаб ўйинда Жанубий Кореянинг кучли жамоасини 1:0 ҳисобида мағлуб этдилар. Ва ниҳоят, финалда Хитой терма жамоасини 4:2 ҳисоби билан енгдилар. Бу жамоа мураббийлари доцент Р.Акрамов ва спорт устаси Б.Абдураимовлар эди. Асосий таркибининг 7 нафар ўйинчиси ЎзДЖТИ талабалари бўлганини айтиб ўтиш жоиздир.

Шу йилнинг ўзида Осиё чемпионлари Кубогида илк бор қатнашган Фарғонанинг «Нефтчи» клуби футболчилари учинчи совринли ўринни эгалладилар.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 17 январдаги «Ўзбекистонда футболни ривожлантириш таъйинлари ва ташкиллаштириш асосларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони Ўзбекистонда футболнинг кейинги ривожини учун катта аҳамият касб этди. Бу фармонда келгуси футболни клублар асосида

ривожлантириш ва 1996-1997 йилларда вилоят марказларида футбол бўйича ўсмирлар мактаб-ингернаглари очилиши кўрсатилган эди.

1992 йилдаи 2005 йилгача бўлган вақт ичида Тошкентнинг «Пахтакор» ва Фарғонанинг «Нефтчи» клублари чемпионат етакчилари бўлиб келди. Пахтакорчилар беш маротаба Ўзбекистан чемпиони бўлганлар (1992, 1998, 2002, 2003, 2004) ва 6 маротаба мамлакат Кубоги совриндорлари қаторидан жой олганлар (1993, 1997, 2001, 2002, 2003, 2004). «Нефтчи» ҳам беш карра республика чемпиони (1992-1995, 2001) ва 2 карра Ўзбекистан Кубоги соҳиби (1994, 1996) бўлган.

Ўзбекистан чемпиони унвоинга яна «Навбаҳор» (1996), МХСК (1997) ва «Дўстлик» клублари эришганлар. Шунингдек, 1997, 1995, 1998 йилларда «Навбаҳор» ва 2000 йилда «Дўстлик» жамоаси Ўзбекистон Кубогини қўлга киритганлар. 2002 йилги Осиё Чемпионлари Кубоги учун курашда Қаршининг «Насаф» жамоаси иштирок этади. Саралаш босқичларида 5 ғалабани қўлга киритиб, ярим финалга чиқдилар. Аммо бронза медали учун кечган бу ўйинда қаршиликлар «Истиклол» (Эрон) жамоасига 2:5 ҳисобида ғалабани бой бериб, 4-ўринни эгаллайдилар.

2003 йилда Тошкентда бўлиб ўтган чемпионлар лигаси чорак финалида пахтакорчилар катта устунлик билан Туркманистонинг «Нисса» жамоасини 3:0, Эроннинг «Пируза»сини 1:0 ва Ироқнинг «Ал-Талиба» каби жамоаларини 3:0 ҳисобида енгдилар. Ярим финалда икки матч натижаларига биноан Таиландинг «Бек-Теро Сосана» жамоаси устун келди.

2002-2003 йилларда Ўзбекистоннинг ёшлар терма жамоаси футболчилари катта ютуқларга эришдилар. Қатарда Таиланд терма жамоасини 4:0, Қатарни 5:4 ҳисобида енгиб, сўнг Жанубий Кореяга 0:2 ҳисобида ғалабани бой бериб, футболчиларимиз чорак финалга йўл олди ва унда Сурия Арабистонини 4:0 ҳисобида мағлуб этдилар. Ярим финалда ўзбек футболчилари Япония терма жамоаси билан учрашдилар. Шиддатли ва кескин ўтган ўйиннинг асосий вақти 1:1 ҳисоб билан якунланди. 11 метрли зарбалар йўллашда японлар бир оз устунроқ чиқиб, 4:2 ҳисобида ғолиб бўлдилар.

Тўртинчи ўринни эгаллаган Ўзбекистон ёшлар терма жамоаси дунёнинг энг кучли 16 жамоаси қаторида майдонга чиқиш имкониятини қўлга киритди.

Жаҳон чемпионати 2003 йилнинг декабр ойида БААда бўлиб ўтди. Ўзбекистан футболчилари чиройли ва баҳамжиҳат ўйин кўрсатдилар, лекин 1/8 финалга чиқа олмадилар. Бироқ, мутахассислар ва ишқибозлар Ўзбекистан терма жамоаси ўйинини юқори баҳоладилар. Уч ўйин давомида улар ўз тенгдошлари билан кураш олиб бордилар, лекин Мали жамоасига (Африка чемпиони) 2:3, Аргентина термасига (айни пайтда жаҳон чемпиони) 1:2, Испания терма жамоасига (Европа чемпиони) 0:1 ҳисоби билан ғалабани бой бердилар.